

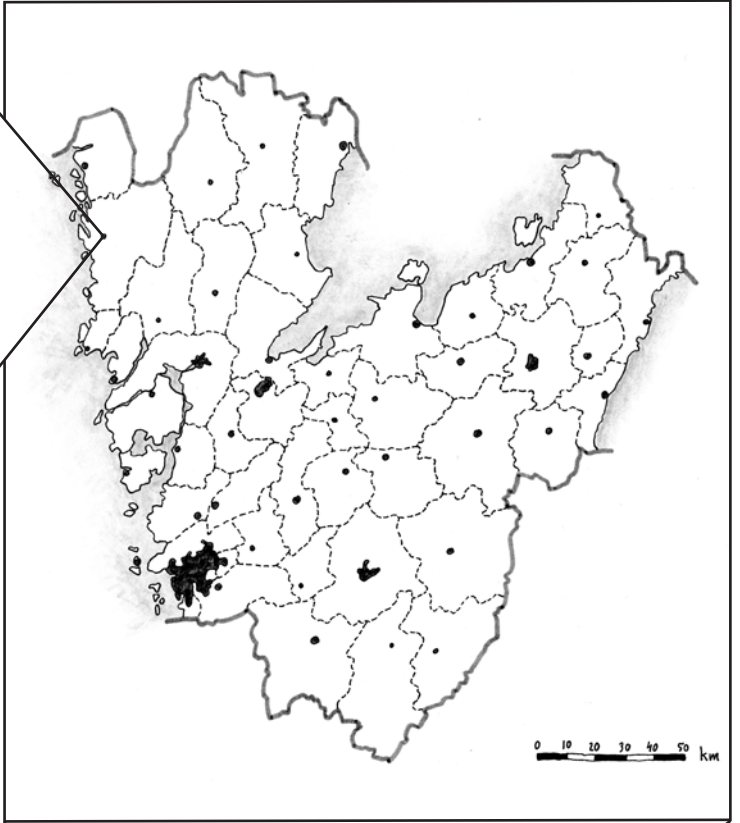
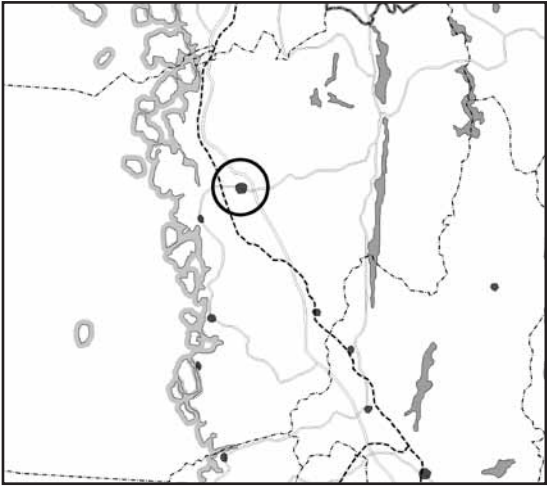
RAÄ Tanum 672:2, Tanums kommun, Västra Götalands län

Förundersökning av höglignande stensättning, romersk järnålder



Andreas Toreld och Annika Östlund

Kulturlandskapet rapporter 2014:2



RAÄ Tanum 672:2

Tanums kommun, Västra Götalands län

Förundersökning av höglignande
stensättning, romersk järnålder

Andreas Toreld och Annika Östlund

Administrativa uppgifter

Fastighet: Tanumshede 1:25, Tanums socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-23381-2013

Beställare: Per Fyrvik

Fältarbetstid: 2013-10-01

Projektnummer: 1342

Projektansvarig: Annika Östlund

Fältansvarig: Annika Östlund

Övrig personal: Andreas Toreld och Stig Swedberg

För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.

Underkonsulter: Tanums Maskinstation, Vedlab, CEDAD

Undersökningsområdets storlek: 116 m²

Belägenhet i SWEREF 99: Norr 6514990 m, Öst 287140 m

Höjd över havet: 60 meter

Arkiv: Kulturlandskapet

Dokumentationsmaterial: Mätfiler, fotografier, beskrivningar.

Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av: Kulturlandskapet.

Fynd: Har ej omhändertagits.

RAÄ Tanum 672:2, Tanums kommun, Västra Götalands län.

Förundersökning av höglignande stensättning, romersk järnålder.

Kulturlandskapet rapporter 2014:2

© Kulturlandskapet 2014

Författare: Andreas Toreld och Annika Östlund

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild: Stengardist lyfts upp ur den möjliga graven. Foto mot norr och den byggnad som planeras byggas ut.

Baksida: Anläggning 2 i schakt 2 snittad. Foto mot SV

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Map Maker, FMIS samt Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av beställaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet.

Redigering och layout: Ingemar Bengtsson

Tryck: Nordbloms Trycksaker AB, HAMBURGSUND

Sökord: Romersk järnålder, folkvandringstid, bronsålder, stensättning, gravfält, förundersökning, Tanumshede.

Rio Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	5
Syfte	7
Undersökningsområdet	7
Tidigare undersökningar	7
Metod	10
Undersökningsresultat	10
<i>Fynd</i>	11
<i>Anläggningar</i>	12
<i>Analysresultat</i>	12
Tolkning	13
Kunskapspotential	14
Pedagogisk potential	15
Källor	16
Bilagor	17
1. <i>Schakt</i>	
2. <i>Anläggningar</i>	
3. <i>Vedartsanalys</i>	



Illustration 1. Förundersökningsområdet innan schaktningen påbörjats. Stensättningen Tanum 672:2 syns till vänster i bild. Foto taget mot söder.

RAÄ Tanum 672:2

Tanums kommun, Västra Götalands län

Förundersökning av höglignande stensättning, romersk järnålder

Sammanfattning

Den 1 oktober 2013 genomförde Rio Kulturkooperativ en arkeologisk förundersökning av fornlämningsområdet sydväst om stensättningen Tanum 672:2 i centrala Tanumshede. Orsaken var att beställaren önskade göra en tillbyggnad av en befintlig byggnad på platsen. Invid den befintliga byggnaden fanns även något som enligt förfrågningsunderlaget från länsstyrelsen kunde vara en oregistrerad skadad grav. Närheten till ytterligare gravar på den markerade åsryggen indikerade att fler gravar alternativt andra lämningar kunde finnas inom området.

Fem schakt togs upp med grävmaskin inom förundersökningsområdet. Det resulterade i att fyra anläggningar påträffades som bedömdes vara förhistoriska. Anläggningarna utgjordes av ett kulturlager, ett stolphål och två härdar. Stolphålet och en härd delundersöktes. Kol från härden C14-daterades till slutet av romersk järnålder och övergången till folkvandringstid. Dateringen av härden innebär att denna kan vara samtida med den ovala stensättning – Tanum 672:2 – som ligger endast 5 meter från härden. Ett bränt benfragment C14-daterades till yngre bronsålder. Fynd av keramik gjordes ytligt i kulturlagret och i den andra härden. En avslagskrapa i flinta påträffades i den undre delen av matjordslagret. I matjordslagret påträffades recent material, bland annat en kritpipa tillverkad i Dals Ed vid sekelskiftet 1900. Den hög som enligt förfrågningsunderlaget kunde utgöra en halv grav tolkades som en jordhög uppkommen genom sentida grävarbeten.

Med tanke på den begränsade yta som förundersöktes får antalet anläggningar anses som rikligt. Stensättningen Tanum 672:2 bör ses som en del i ett större grav- och boplatsoområde

beläget på den markerade höjdryggen. En arkeologisk undersökning av det förundersökta området skulle förmodligen leda till att ytterligare anläggningar påträffades. Centrala frågeställningar inför en kommande undersökning kan vara om anläggningarna tillkommit i samband med begravningsritualer eller boplatssaktiviteter. Medel bör då särskilt avsättas för att analysera de återstående anläggningarna vad gäller exempelvis C14-datering och innehåll av makrofossil. De synliga kvarvarande resterna av det tidigare betydligt större gravfältet bör ha en mycket hög pedagogisk potential. Området är lättillgängligt för allmänheten och ligger nära både skolor och besöksanläggningen Tanums Gestgifveri. Fornlämningen och dess fornlämningsområde utgör ett mycket bra pedagogiskt exempel på hur gravar, boplatser och vägar under lång tid förlades på markerade moränryggar med väl-dränerad mark och en vid utsikt över omgivande landskap.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i fornlämningar lämnas till länsstyrelsen.

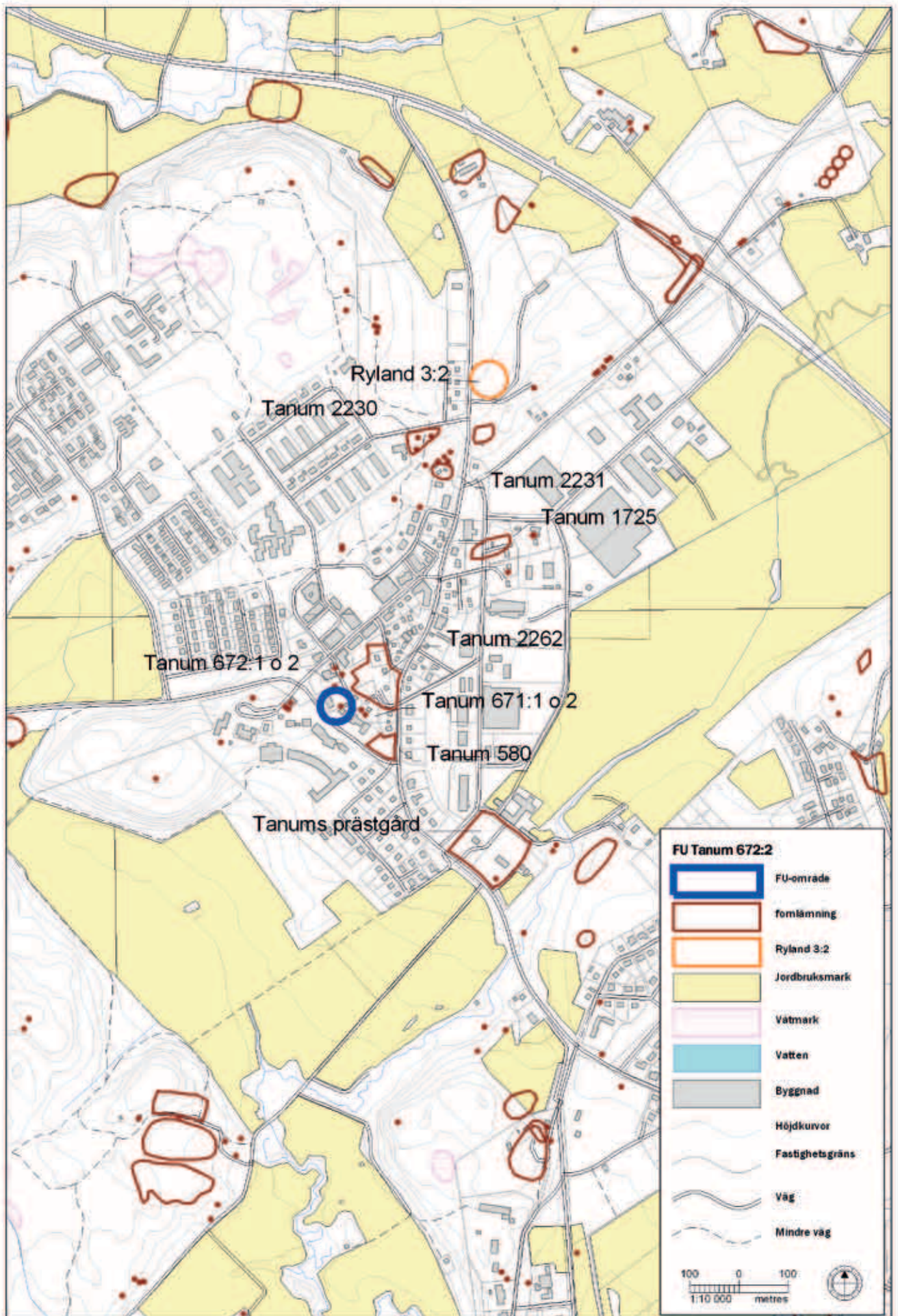


Illustration 2. Översiktskarta med stensättningen Tanum 672:2 och andra fornlämningar i närområdet markerade.

Syfte

Beställaren har ansökt om tillstånd att göra ingrepp i fornlämningsområdet till stensättningen Tanum 672:2. Orsaken till ingreppet är en utbyggnad av en befintlig byggnad. Invid den befintliga byggnaden ligger något som enligt förfrågningsunderlaget från länsstyrelsen kan vara en oregistrerad skadad grav. Närheten till andra gravar på åsryggen indikerar att fler gravar alternativt andra lämningar kan finnas inom området. Med anledning av detta fick Rio Kulturkooperativ i uppdrag att utföra en arkeologisk förundersökning (FU).

Förundersökningen ska förse länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag inför prövning av arbetsföretaget enligt 2 kap. 12 § KML. Efter FU ska det vara möjligt att avgränsa fornlämningen så att det inte råder tvekan om vilken eller vilka fornlämningar som berörs av planerad exploatering. Vidare ska fornlämningens art och innehåll beskrivas med hänsyn till dess antikvariska bevarandevärde samt dess pedagogiska och vetenskapliga potential.

Undersökningsområdet

Tanum 672:2 utgörs av en oval högliknande stensättning, 9 x 5 x 0,3 meter stor. FU-området omfattar inte själva graven utan fornlämningsområdet sydväst om denna. FU-området utgjordes av en 116 m² stor vinkelformad yta. Ytan var belägen på två tomter och beväxt med gräsmatta. En rad med djupt nedgrävda stengardister markerade tomtgränsen som löpte i riktning nordost-sydväst, *illustration 1 samt omslagsbild*.

Sydost om FU-området finns rester av ett större gravfält, både i form av ett sammanhängande gravfält med tio stensättningar och fem högar (Tanum 580), men även flera ensamliggande gravar, varav Tanum 672:2 är en. De övriga gravarna utgörs av en rund stensättning (Tanum 672:1) och två högar (Tanum 671:1-2), *illustration 2*. Dessa har med största sannolikhet utgjort ett sammanhängande större gravfält. Gravarna är belägna på en åsrygg som sträcker sig vidare både åt sydost och åt nordost och i dess förlängning finns fler gravar och gravfält. FU-området är beläget i en svag sluttning åt sydväst nära krönet på åsen.

Axel Emanuel Holmberg beskriver områdets gravar 1867 enligt följande: "Emellan Tanums prestgård och Hede gästgivarergård, samt längs den bergås, som ifrån den sistnämnda leder emot Ulfvesked, hafva legat öfver 100 högar, af hvilka likväl de fleste äro förstörde. Man har uti dem funnit stora, men trånghalsade urnor, försedda med 2 öron, och i dem förvarade brända ben, stenamuletter och bronznålar. Äfven träffas här urnor, nedsatta i sjelfva sandbacken, hvilka troligen förvarat de ringares ben, som ej aktats värdiga att få »hög« och »vård«; ty förr, som nu, var den ringe obemärkt, äfven sedan döden jemnat förhållandet emellan honom och den förnämde." *Holmberg (1867) 1979*. Av de många gravar som Holmberg nämner bör flera ha legat längs det som idag är Affärsvägen.

Den markerade åsryggen ingår i den så kallade Berghemsmoränen. Denna geologiska bildning utgör ett israndläge som skapades när inlandsisens front stod stilla på platsen för cirka 14 200 år sedan. Mäktiga isälvsavlagringar med sand och grus avsattes vid isens tillfälliga stillastående. Dessa höjdryggar med väldränerad mark har varit uppskattade som boplatser och gravplatser under en stor del av forntiden. De har även varit lämpliga marker att odla upp för det tidigaste jordbruket.

På en laga skiftes-karta över hede från 1837 framgår att området för FU ej varit plöjt, *Lantmäteriet 1837*. Av ekonomiska kartan från 1938 framgår att området för FU vid denna tid utgjordes av en del av gästgiveriets fruktträdgård, *Lantmäteriet 1938*.

Tanumsslätten och delar av Tanumshede ingår i riksintresse för kulturmiljövården, *Tanumsslätten – Kalleby – Oppen – Fossum, illustration 3*. Nästen helt men inte riktigt sammanfallande med denna yta är världsarvsområdet *Hällristningsområdet i Tanum*. Denna diskrepans innebär att det aktuella undersökningsområdet ligger inom riksintresset men strax utanför världsarvsområdet.

Tidigare undersökningar

Några arkeologiska undersökningar föregick inte den bebyggelse som etablerades i centrala

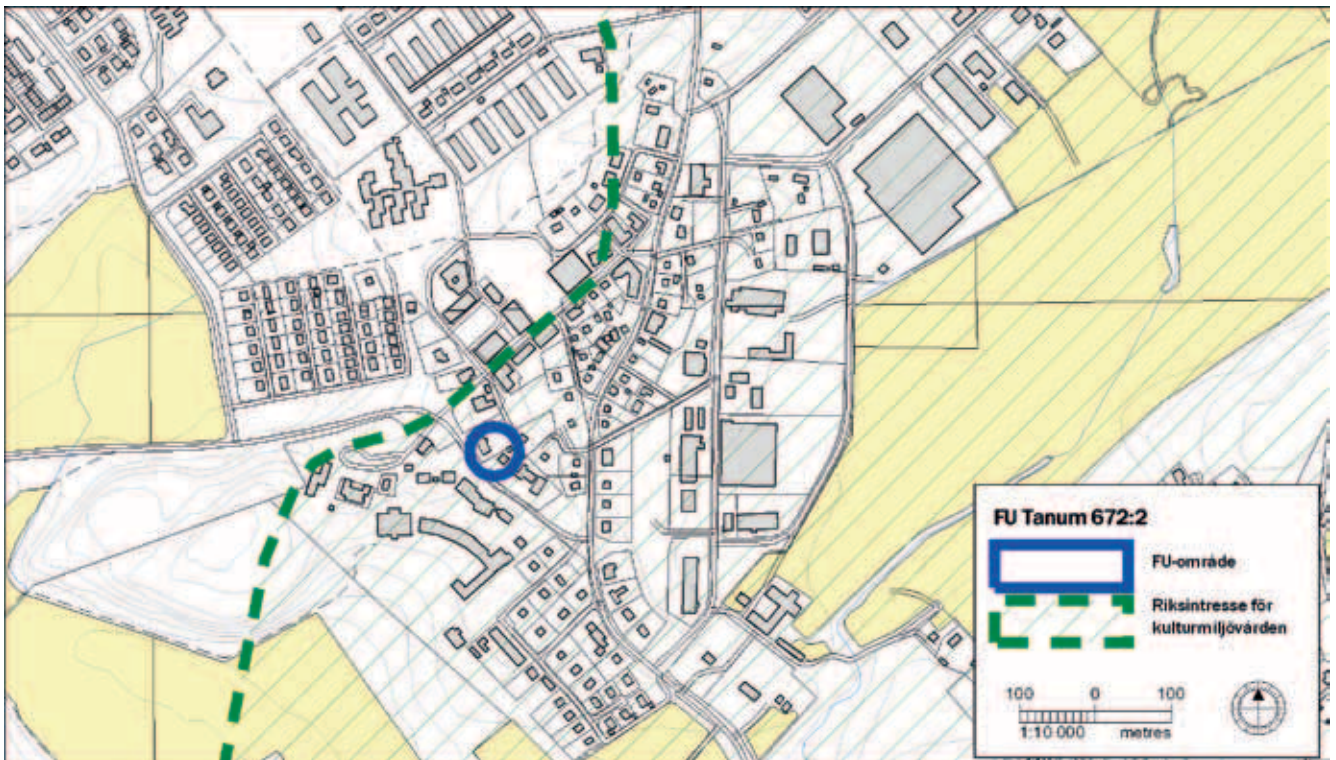


Illustration 3. Undersökningsområdet är beläget inom riksintresse för kulturmiljövården, Tanumsslätten – Kalleby – Oppen – Fossum.

Tanumshede. Med anledning av diverse olika exploateringar under senare år – väg E6, bostäder, affärsverksamheter – har däremot ett antal undersökningar gjorts i närområdet. Nedan redogörs för ett urval av dessa. För fornlämningarnas placering hänvisas till översiktskartan, illustration 2.

En utredning (AU) genomfördes 2012 av Rio Kulturkooperativ nordost om åsen vid Postvägen, cirka 40 meter från Tanum 672:2. Anledningen var att området planerades för bostadsbebyggelse. Vid utredningen framkom bland annat boplatsslämningar från metalltid såväl som stenålder. Kol från två anläggningar har daterats med C14-analys till mellanmesolitikum respektive äldre bronsålder, *Toreld & Östlund 2013*. Nyligen har Riksantikvarieämbetet UV-Väst utfört en FU inom detta område, numera benämnt boplatst Tanum 2262. Förundersökningen är ännu inte avrapporterad.

Under våren 2011 utförde Rio Kulturkooperativ en efterdokumentation av Tanum 580 och 671, precis sydost om Tanum 672, *Swedberg 2011*. Detta skedde med anledning av att man vid Tanums Gestgifveri utfört markarbeten utan till-

stånd från länsstyrelsen, och det bedömdes att det fanns risk att fornlämningar hade skadats vid schaktarbetena. Schakten hade alla ett påfört övre lager. I tre av schakten fanns ostörda lagerföljder över ett bottenlager bestående av sandigt grus eller sandig silt. Två anläggningar framkom; ett kulturlager och en kokgrop (Tanum 2238). Efterdokumentationen visade att det finns partier inom fastigheten som är i princip helt ostörda, och mindre delar av ostörda lager fanns inom större delen av de schakt som togs upp.

Ungefär 400 meter nordost om Tanum 672 har Bohusläns museum förundersökt en boplatst (Tanum 1725), belägen runt 45 meter över havet, *Algotsson & Swedberg 1997*. Vid undersökningarna påträffades härdar och kokgropar, samt fynd i form av keramik, flintredskap, kol och avslag av flinta och kvarts. Lämningarna representerar troligen två skilda bosättningsfaser; mesolitikum eller tidigneolitikum, samt neolitikum.

Cirka 700 meter nordnordost om Tanum 672, inom fastigheten Ryland 3:2 och väster om vattentornet i Tanumshede, utförde Bohusläns museum under 1999 och 2000 både AU, FU samt särskild undersökning (SU) av en boplatst, *Bohusläns*

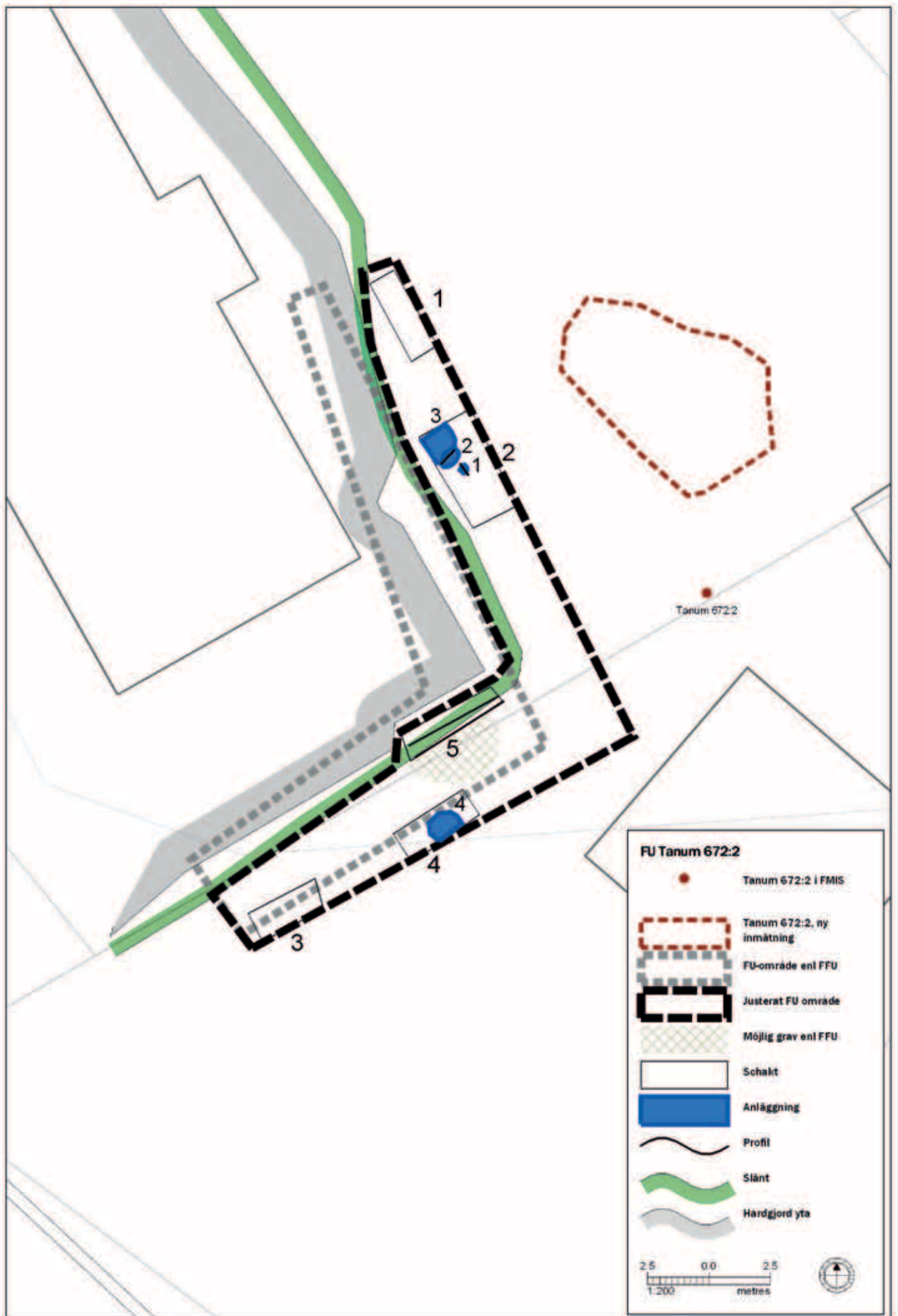


Illustration 4. Kartan visar förundersökningsområdet med schakt, anläggningar och profiler.

museum 2008a och b. Denna undersökning är inte avrapporterad och fornlämningen finns inte heller inlagd i FMIS. Av rapportmanus framgår att exploateringsplanerna gällde en värmeceentral. Området är beläget cirka 45-54 meter över havet. Under AU och FU framkom raka och böjda rännor samt kulturlager. Fynd gjordes av exempelvis avslag, koniska kärnor, en spånkärna och en plattformskärna, en skrapa, en borrh och spån. Vid SU framkom härdar, gropar och eventuella stolphål. Två åtskilda kulturlager identifierades; ett övre med ett rikligt lihultmaterial, och ett undre av mindre storlek med inslag av sandarnamaterial. Fynd gjordes av yxor av diabas och av bergart, avslag från diabas och flinta, knackstenar, kärnor och spån av flinta. Platsen tolkades som en boplats som nyttjats under mesolitikum, mellanneolitikum och även under bronsålder. Delar av fyndmaterialet visar att platsen inledningsvis kan ha varit strandbunden, *Bohusläns museum 2008a och b*.

Våren 2010 utförde Rio Kulturkooperativ en arkeologisk utredning inom ett område som ingår i detaljplanen; Ryland Skogen, *Toreld & Östlund 2010*. En särskild riktad inventering efter hållristningar genomfördes även, där en hållristningsfigur i form av en vinklad linje påträffades. Utredningen resulterade i registreringen av två fornlämningar i form av boplatser samt åtta övriga kulturhistoriska lämningar i form av stenbrott och gränsmärken, *Toreld & Östlund 2010*. Boplatserna – Tanum 2231 och Tanum 2230 – är belägna 500 respektive 530 meter nordnordost om Tanum 672, på runt 50-55 respektive 45-50 meter över havet. De har på grundval av framkomna fynd dateras till mesolitikum respektive senmesolitikum/neolitikum. Tanum 2230 ligger på delvis samma nivåer som den boplats som undersöktes inom Ryland 3:2, och i samma nordvästsluttning av åsen. Tanum 2231 ligger på samma nivåer som utredningsområdet vid Postvägen, på sydostsidan av samma ås.

Stensättningen Tanum 672 ligger i kanten av världsarvet *Hållristningsområdet i Tanum*, och just nu (januari 2014) pågår bearbetningen av de arkeologiska undersökningar som utfördes inför sista etappen av utbyggnaden av E6 under 2011,

2012 och 2013. Tema för dessa undersökningar är kontinuitet/diskontinuitet, och de fokuserar på framför allt metalltida lämningar. Bland annat har gravar i form av röse och stensättningar undersökts, liksom boplatslämningar och lämningar efter aktiviteter av mer svårtolkad art.

Metod

Under FU togs fem schakt upp med grävmaskin, varav ett med dubbel skopbredd. De fördelades jämnt över ytan. Ett av schakten förlades som profil genom den möjliga oregistrerade graven. En av de stengardister som stod i den möjliga graven lyftes bort med grävmaskinen för att underlätta vid schaktningen, se *omslagsbild*. Schakten mättes in med RTK-GPS. Schaktningen utfördes i tunna skikt och skikten genomgrävdes för hand. Lagerföljden beskrevs och fotograferades. Samtliga schakt genomsöktes med metalldetektor.

Framkomna anläggningar och kulturlager rensades för hand, mättes in, beskrevs i plan och fotograferades. Två av de framkomna anläggningarna (A1 och A2) och den möjliga graven delundersöktes och fotograferades i profil. Prov för vedartsanalys och C14-datering samlades in från en anläggning (A2). Fynden beskrevs och ett urval togs in för fotografering. Innan schakten återfylldes täcktes anläggningarna över med fiberduk för att undvika skador vid eventuell SU.

Undersökningsresultat

Förundersökningen utfördes den 1 oktober 2013 i soligt väder. Utbredningen av FU-området stämde inte riktigt med det som angivits i förfrågningsunderlaget. Aktuellt område pekades ut av exploatören, länsstyrelsen informerades om detta via telefon och godkände justerad utbredning. En ny inmätning av stensättningen Tanum 672:2 gjordes även då den markering som angavs i FMIS inte stämde med verkligheten, *illustration 4*.

Fem schakt grävdes med maskin, varav ett med dubbel skopbredd, *bilaga 1*. Den undersökta ytan motsvarade 26 m². Fyra anläggningar påträffades, *illustration 4*. I schakt 2, schaktet närmast stensättningen, framkom ett stolphål, en härd och ett kulturlager. Stolphålet och härden snittades



Illustration 5. Profil genom den möjliga graven. Den svaga förhöjningen tolkades som en jordhög uppkommen genom sentida grävarbeten. Skalstocken är 2 meter. Foto mot söder.

och undersöktes till hälften. I schakt 4 framkom en härd. Schakt 5 togs upp i kanten av vad som kunde vara en skadad grav. Två parallella profiler togs upp genom den möjliga graven med maskin, *illustration 5*. Högen bestod av löst packad matjord, enstaka stenar samt en del recent material i form av tegel. Högen bedömdes ha skapats genom sentida grävarbeten i slänten och avskrevs som grav.

Fynd

I tre av schakten framkom förhistoriska fynd. Fynden beskrevs i fält och ett urval togs in för fotografering.

Ytligt i kulturlagret i schakt 2 påträffades några mindre bitar av spjälkad svartbränd keramik. I den undre delen av matjordlagret till schakt 3 hittades en avslagsskrapa av grovkorning flinta, *illustration 6*. Skrapan har brutits av i sen tid, vilket syns i brottytans avvikande patineringsgrad. I matjordslagret till schakt 4 påträffades ett flintavslag och ytligt i härden i samma schakt framkom en keramikskärva med utsidan täckt

av rabbning/grovslamma. Skärvans tjocklek är 10 mm. Den är magrad med finkornig krossad granit. Bränningen har skett med reducerad syretillförsel. Utsidan är dock rödbränd, vilket kan tyda på upprepade bränningar i samband med matlagning. Rabbad keramik är vanligast under yngre bronsålder men förekommer från äldre bronsålder fram till romersk järnålder. Den påträffade biten har dock en mycket tunn rabbning, vilken snarast kan beskrivas som en grovslamma med ojämn ytstruktur.

I alla schakten påträffades recenta fynd i matjorden. De utgjordes av delar av kritpipor, buteljglas, porslin, brända ben, tegel, etc. Av kritpiporna fanns både delar av ett kritpipshuvud dekorerat med hjärtan och skaftändar med markerad vulst i änden, *illustration 7*. Enligt Arne Åkerhagen på Tobaks- & Tändsticksmuseet i Stockholm har pipan till vilket kritpipshuvudet hört tillverkats vid Torpfors pipfabrik i Dals Ed under slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet, *Åkerhagen muntligen 2014*.



Illustration 6. Avslagsskrapa från undre delen av matjordslagret i schakt 3.



Illustration 7. Kritpipshuvud tillverkat vid Torpfors pipfabrik i Dals Ed runt sekelskiftet 1900. Funnet i matjorden i schakt 2.

Anläggningar

Det framkom fyra anläggningar vid FU som bedömdes vara förhistoriska, *bilaga 2*. I schakt 2 påträffades ett stolphål (A1), en härd (A2) och ett kulturlager (A3). Stolphålet (A1) snittades. Det var 0,3 meter i diameter och 0,15 meter djupt med en diffus botten. Härden (A2) var något oregelbunden, cirka 0,9 x 0,5 meter stor. Den undersöktes till hälften och befanns vara 0,15 meter djup. Fyllningen bestod av mörkbrun sand med kol och skärvsten, *se bild baksidan*. Ett kolprov från härden samlades in. Kulturlagrets (A3) utbredning i schaktet var 1 x 1 meter, men det fortsatte i schaktkanten mot norr och väster. Fyllningen bestod av brunrå sand med ytliga

fynd av svartbränd keramik. Kulturlagret undersöktes inte vidare.

I schakt 4 framkom en härd med oregelbunden form (A4). Härden utbredning i schaktet var 1,2 x 1 meter, men den kan fortsätta i schaktkanten åt söder. Fyllningen bestod av humös brun sand med skärvsten och lite kol. En keramikbit påträffades ytligt i härden. Härden undersöktes inte vidare.

Analysresultat

Vedartsanalys

Kol från en härd (A2) skickades till Vedlab, Glava för vedartsanalys. Provet innehöll björk och ek. Resultatet framgår av *bilaga 3*.

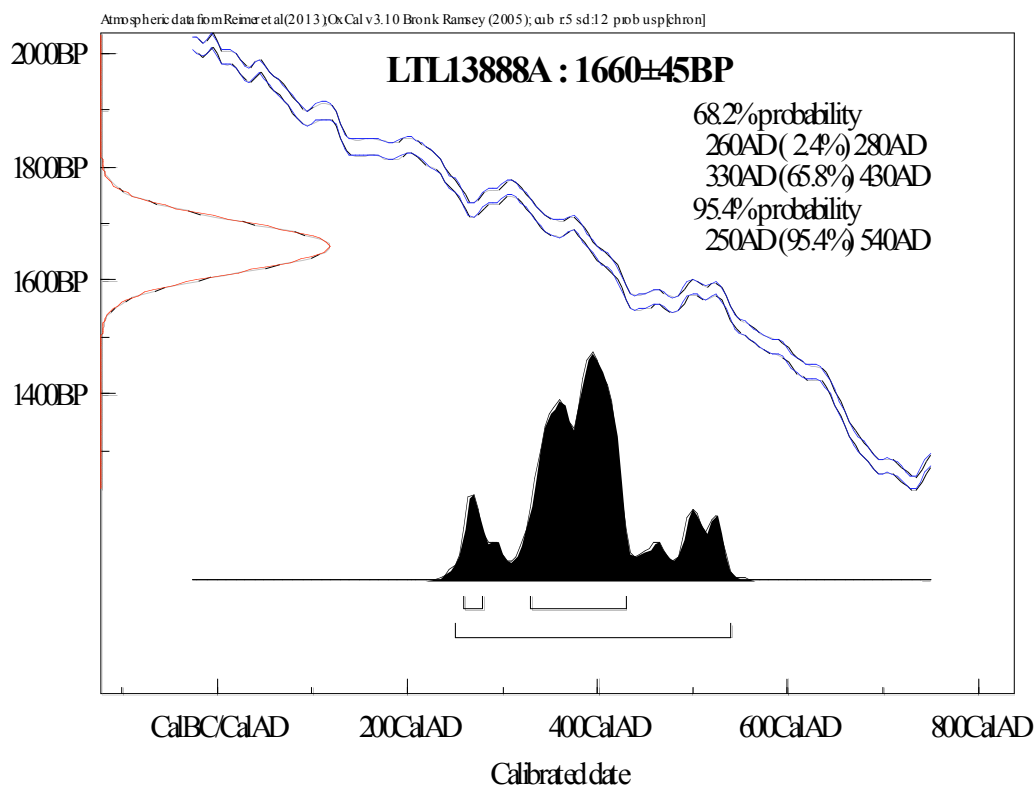


Illustration 8. C14-analys utförd av CEDAD på kol från härden. (Anläggning 2 i schakt 2, prov 1, 0,2 m djupt.) (CEDAD rapport 2014_0007.)

C14-analys

Kol av björk från härden (A2) och ett bränt benfragment från matjordslagret i schakt 2 skickades till CEDAD, Italien, för datering. Kolet från härden har daterats till 1660±45 BP, vilket motsvarar cirka 380 eKr, eller slutet av romersk järnålder och övergången till folkvandringstid. Det brända benfragmentet har C14-daterats till 2828± BP, vilket motsvarar cirka 1000 fKr, eller yngre bronsålder, illustration 8 och 9.

Tolkning

Med tanke på den begränsade ytan som förundersöktes får antalet anläggningar anses som rikligt. Det är troligt att betydligt fler anläggningar finns inom ej undersökta ytor. C14-dateringen av härden till övergången romersk järnålder/folkvandringstid innebär att denna mycket väl kan vara samtida med anläggandet av den intilliggande ovala stensättningen Tanum 672:2, liksom andra gravar i närområdet. Majoriteten av de ovala stensättningarna som undersökts i Bohuslän har daterats till yngre romersk järnålder och folkvandringstid, *Munkenberg 2004:44*. De

första gravhögarna anläggs också under yngre romersk järnålder, gärna på gravfält i höjdlägen tillsammans med stensättningar. Dateringen av det brända benfragmentet visar att aktiviteter ägt rum på platsen redan under bronsålder. Det kan betonas att den närliggande fornlämningen Tanum 2262 har daterats till mellanmesolitikum och äldre bronsålder, se ovan under rubriken *Tidigare undersökningar, Toreld & Östlund 2013*.

Av fynden kan den svartbrända keramiken som påträffades i kulturlagret intill den daterade härden också vara samtida med stensättningen. Härden och kulturlagret kan tolkas som rester efter aktiviteter som ägt rum i samband uppförandet av graven. Samma tolkning kan inte helt uteslutas vad gäller flintfynden och den rabbade keramiken, men det är troligare att de härrör från boplatsaktiviteter som ägt rum under tidigare perioder på platsen.

Det recenta fyndmaterialet kan tänkas vara avfall från det närbelägna Tanums Gestgifveri, vilket funnits på platsen sedan 1663. Det påträffade kritpipshuvudet har en ovanligt sen datering till tiden omkring sekelskiftet 1900. Bruket

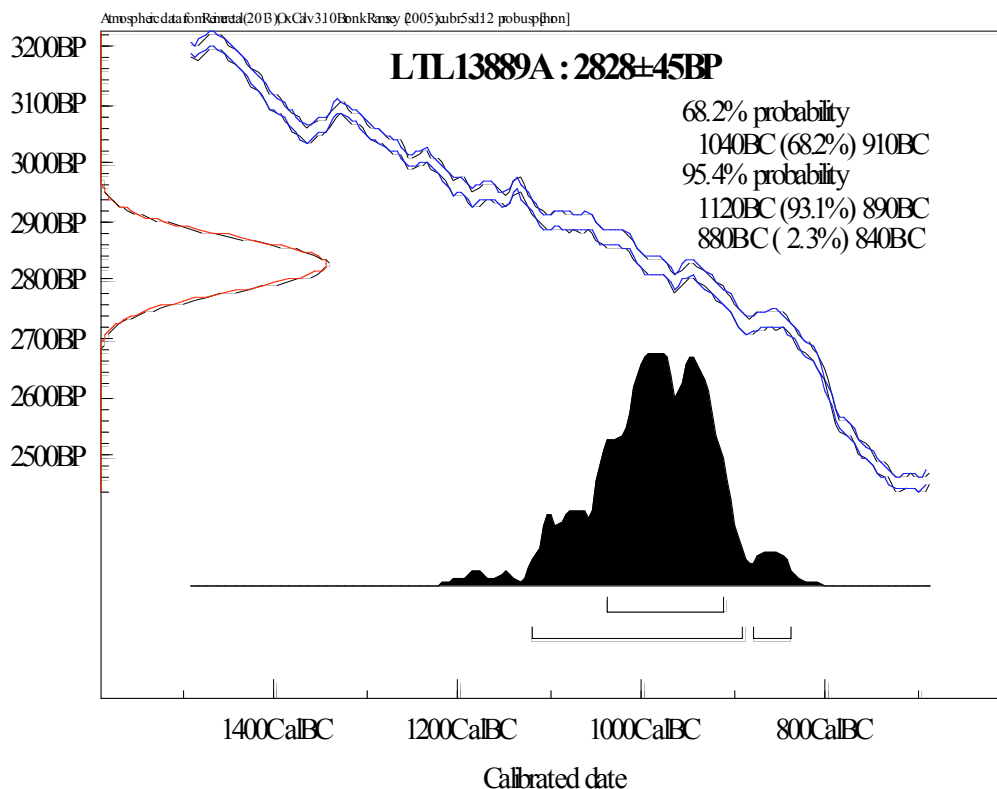


Illustration 9. C14-analys utförd av CEDAD på bränt benfragment. (Matjordslagret i schakt 2, prov 2, 0,2 m djupt.) (CEDAD rapport 2014_0032.)

att "supa tobak" ur kritpipor har vid andra utgrävningar i norra Bohuslän kunnat beläggas så tidigt som till 1610-1620, *Olsson 2004*.

Den hög som enligt förfrågningsunderlaget kunde utgöra en halv grav har tolkats som en jordhög uppkommen genom sentida grävarbeten.

Det förundersökta området bör ses som en del i ett större grav- och boplatsoområde beläget på höjdryggen, begränsat av dagens bebyggelse men utan tydliga naturliga begränsningar. Inom grav- och boplatsoområdet bör ingå gravfältet Tanum 580:1, högarna Tanum 671:1-2, stensättningarna Tanum 672:1-2 och kokgropen Tanum 2238. Eventuellt bör även boplatserna Tanum 2262 ingå.

Kunskapspotential

Eftersom inga arkeologiska undersökningar ägde rum innan den nuvarande bebyggelsen etablerades inom centrala Tanumshede är kunskapen om de förhistoriska aktiviteter som ägt rum på platsen bristfälliga. Läget på den markerade moränryggen borde med tanke på bosättningskontinuitet vara det mest lämpade inom hela

Tanums världsarvsområde. Det kan förmodas att det förekommit skiftande aktiviteter på platsen under mycket lång tid. Det befarades innan FU att de förhistoriska lämningarna skulle vara störda av sentida aktiviteter. De påträffade anläggningarna visade sig vara välbevarade. En anledning till detta är troligen att området inte har varit plöjt i modern tid.

Det förundersökta området är mycket begränsat till ytan, varför antalet anläggningar måste anses som rikligt, detta gäller särskilt det schakt som förlades närmast stensättningen. Den härd som C14-daterades till övergången romersk järnålder/folkvandringstid låg endast 5 meter från den ovala stensättningen som troligen anlagts inom samma tidsintervall. En arkeologisk undersökning av det förundersökta området skulle förmodligen leda till att ytterligare anläggningar påträffades. Centrala frågeställningar inför en kommande undersökning kan vara om anläggningarna tillkommit i samband med begravningsritualer eller boplatsoaktiviteter. Medel bör då särskilt avsättas för att analysera de återstående anläggningarna vad

gäller exempelvis C14-datering och innehåll av makrofossil.

Pedagogisk potential

Stensättningen Tanum 672:2 bör ses som en del i ett större grav- och boplatssområde beläget på den markerade höjdryggen. De synliga kvarvarande resterna av det tidigare betydligt större gravfältet bör ha en mycket hög pedagogisk potential. Området ligger centralt placerat inom centralorten Tanumshede. Området är lättillgängligt för allmänheten och ligger nära både skolor och besöksanläggningen Tanums Gestgifveri. Fornlämningen och dess fornlämningsområde utgör ett mycket bra pedagogiskt exempel på hur gravar, boplatser

och vägar under lång tid förlades på markerade moränrygggar med väldränerad mark och en vid utsikt över omgivande landskap.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

Källor

Litteratur

Algotsson, Åsa; Swedberg, Stig	1997	<i>Nyupptäckt fornlämning. Tanumshede 2:54, Tanums sn och kn.</i> Rapport 1997:25. Bohusläns museum.
Holmberg, Axel Emanuel	(1867) 1979	<i>Bohusläns historia och beskrifning. 2:a delen Norrviken, Sunnerviken och Orust. 2:a upplagan.</i>
Munkenberg, Betty-Ann	2004	“Monumentet i Svarteborg.” <i>Gravar och ritualer.</i> Claesson, Pia & Munkenberg, Betty-Ann (red.). Bohusläns museum.
Olsson, Louise	2004	“Kritpipor från nordbohuslänska gårdar.” <i>Gårdar från förr.</i> Lindman, Gundela (red.). Riksantikvarieämbetet.
Swedberg, Stig	2011	<i>Efterdokumentation av Tanum 580 och 671.</i> Rapport 2011:6. Rio Kulturkooperativ.
Toreld, Andreas; Östlund, Annika	2010	<i>Ryland Skogen, arkeologisk utredning.</i> Kulturhistoriska rapporter 79. Rio Kulturkooperativ.
Toreld, Andreas; Östlund, Annika	2013	<i>Postvägen Tanumshede 1:43 m fl, Tanums socken och kommun. Arkeologisk utredning.</i> Kulturhistoriska rapporter 161. Rio Kulturkooperativ.

Digitala källor

FMIS	2014	www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html
------	------	--

Opublicerade källor

Bohusläns museum (red)	2008a	<i>Ryland. Arkeologisk utredning och förundersökning Ryland 3:2, Tanums socken, Tanums kommun.</i>
Bohusläns museum (red)	2008b	<i>Ryland. Arkeologisk slutundersökning/teknisk rapport Ryland 3:2, Tanums socken, Tanums kommun.</i>

Muntliga källor

Åkerhagen, Arne	2014	Mejlkontakt 2014-01-28
-----------------	------	------------------------

Kartor

Lantmäteriet, Lantmäterimyndighetens arkiv	1837	14-TAN-252 Laga skifte
Lantmäteriet, Rikets allmänna kartverks arkiv	1938	Grebbe stad J131-81NO Ekonomiska kartan

Bilagor

1. Schakt
2. Anläggningar
3. Vedartsanalys

Bilaga 1. Schakt

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Största djup (m)	Jordart	Lager (m)	Anl nr	Fynd	Kommentar
1	3	1,2	0,5	Morän	0-0,35 matjord, därunder morän.	-	-	Anläggningsliknande mörkfärgning centralt, 0,3-0,4 m stor, på 0,35 m djup, mättes ej in. Elkabel i S änden av schaktet.
2	3	2,4	0,55	Morän	0-0,3 matjord, därunder morän.	1, 2, 3	Ja	Fynd av keramik i anl 3. Bränt ben i matjordslagret daterat till 2828±45 BP. Kol i anl 2 daterat till 1660±45 BP. (Se bilaga 2.)
3	3	1,2	0,5	Sand	0-0,4 matjord, därunder rödbrun sand.	-	Ja	Fynd: avlagskrapa av flinta i matjordslagret.
4	3	1,2	0,4	Sand	0-0,3 matjord, därunder rödbrun grusig sand.	4	Ja	Fynd: avslag av flinta i matjordslagret; keramik i anl 4.
5	4	1,2	0,65	Sand	0-0,55 matjord (lös påförd), därunder rödbrun grusig sand.	-	-	

Bilaga 2. Anläggningar

Anl nr	Hemvist	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup u my (m)	Djup (m)	Beskrivning	Vedart	Datering
1	Schakt 2	Stolphål	0,30	0,30	0,35	0,15	Rund, otydlig. Snittad. Ej stenskott. Diffus botten. Fyllning: humös mörkgrå silt.	-	-
2	Schakt 2	Härd	0,90	0,50	0,35	0,15	Oregelbunden – oval, tydlig. Snittad. Kol främst i norra delen. Måttligt med skärven, flera hårt brända. Fyllning: mörkbrun sand med kol och skärven.	Björk, ek	1660±45BP
3	Schakt 2	Kulturlager	1,00	1,00	0,40	-	Tydlig. Går in i schaktkant. Fynd av spjälkad svartbränd keramik i lagret. Fyllning: brungrå sand.	-	-
4	Schakt 4	Härd	1,20	1,00	0,40	-	Tydlig, oregelbunden. In i schaktkant i S. Fynd av rabbad keramik ytligt. Fyllning: humös brun sand med skärvig sten och lite kol.	-	-

Bilaga 3. Vedartsanalys, Vedlab

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1384

**Vedartsanalyser på material från Bohuslän,
Tanum sn. Raä 672:2.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1384

2013-11-28

Vedartsanalyser på material från Bohuslän, Tanum sn. Raä 672:2.

Uppdragsgivare: Andreas Toreld/Kulturlandskapet

Arbetet omfattar ett kolprov från en härd i anslutning till en stensättning centralt i Tanumshede.

Provet innehåller kol från björk och ek. Båda är trädslag med högt energivärde som ger mycket glöd. Dateringen bör bli tillförlitlig utan hög egenålder.

Analysresultat

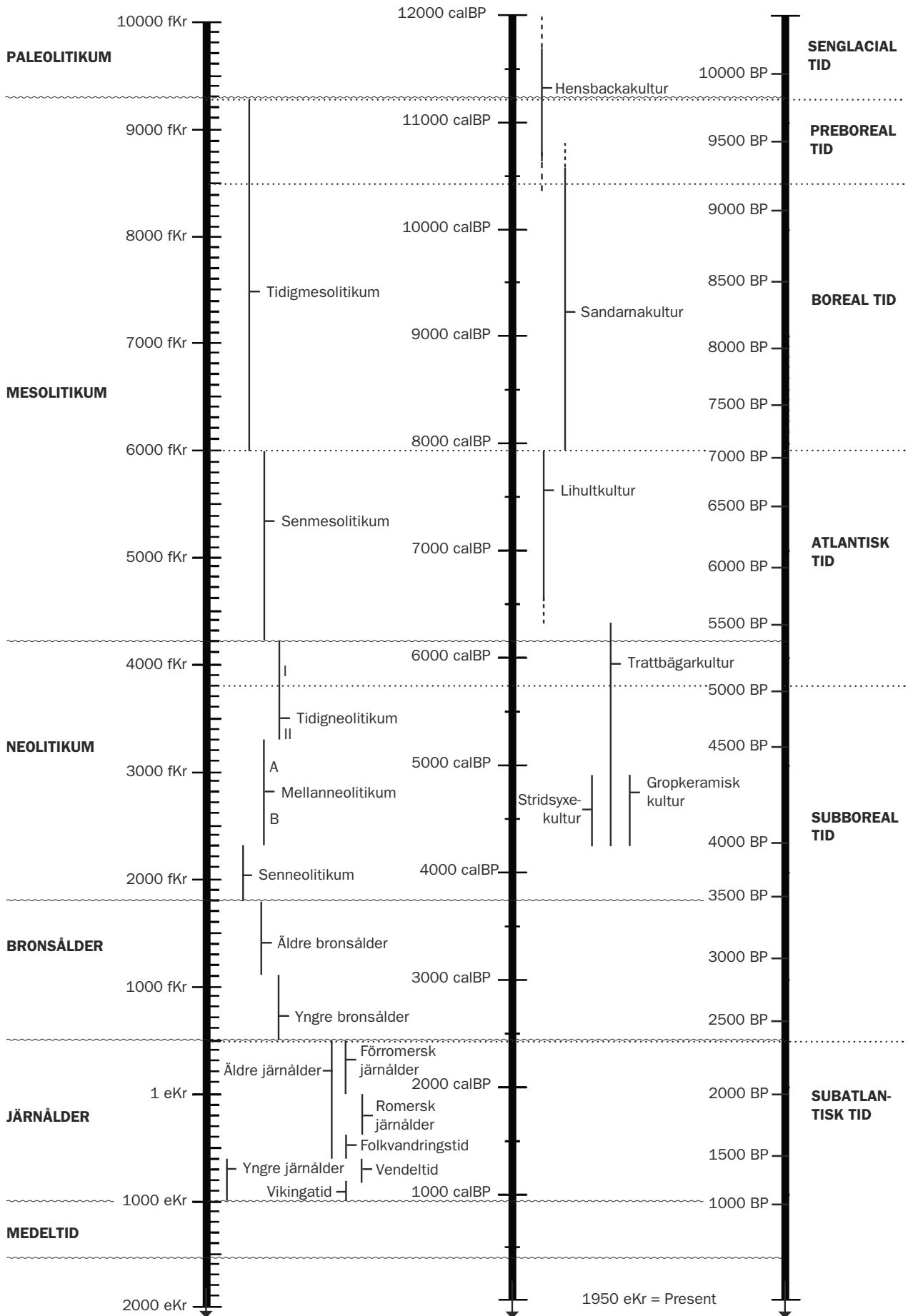
Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
2		Härd	0,4g	0,2g 12 bitar	Björk 4 bitar Ek 8 bitar	Björk 10mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula</i> <i>pubescens</i> <i>Betula</i> <i>pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	<i>Quercus</i> <i>robur</i>	500- 1000 år	Växer bäst på lerhaltiga muljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.



Sammanställd av: Swedberg & Östlund. Källor: Nielsen 1993, Andersson & Ragnesten (red) 2005, OxCal



RAÄ Tanum 672:2, Tanums kommun, Västra Götalands län

I oktober 2013 genomförde Rio Kulturkooperativ en arkeologisk förundersökning av fornlämningsområdet sydväst om den ovala stensättningen Tanum 672:2 i centrala Tanumshede. Närheten till ytterligare gravar indikerade att fler gravar alternativt andra lämningar kunde finnas inom området.

Fyra anläggningar påträffades som bedömdes vara förhistoriska: ett kulturlager, ett stolphål och två härdar. Kol från härden har C14-daterats till slutet av romersk järnålder och övergången till folkvandringstid. Dateringen av härden innebär att denna kan vara samtida med stensättningen som ligger endast 5 meter från härden. Ett bränt benfragment C14-daterades till yngre bronsålder. Fynd av keramik och en avlagsskrapa i flinta påträffades även. I matjordslagret påträffades recent material, bland annat en kritpipa tillverkad i Dals Ed vid sekelskiftet 1900.

Stensättningen Tanum 672:2 bör ses som en del i ett större grav- och boplatsoområde beläget på den markerade höjdrygen. Området är lättillgängligt för allmänheten, och fornlämningen och dess fornlämningsområde utgör ett mycket bra pedagogiskt exempel på hur gravar, boplatser och vägar under lång tid förlades på markerade moränrygggar med väl-dränerad mark och en vid utsikt över omgivande landskap.